

Povijest hrvatskog pravopisa

Bošnjak, Petra

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:949131>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-04**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI
STUDIJ**

**PETRA BOŠNJAK
ZAVRŠNI RAD**

POVIJEST HRVATSKOG PRAVOPISA

Čakovec, rujan 2018.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(ČAKOVEC)**

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika: PETRA BOŠNJAK

TEMA ZAVRŠNOG RADA: POVIJEST HRVATSKOG PRAVOPISA

MENTOR: prof. dr. sc., Đuro Blažeka

SUMENTOR:

Čakovec, rujan 2018.

SADRŽAJ

Sažetak	1
1. SUMMARY.....	2
2. UVOD	3
3. PRVO STANDARDNO RAZDOBLJE (druga polovica 18. st – 30. godine 19. st).....	4
3.1 PRVI PRAVOPISI	4
3.2 PRVI HRVATSKI PRAVOPIS.....	5
3.3 RAZDOBLJE OD 30. GODINE DO POLOVICE 19. STOLJEĆA	5
4. DRUGO STANDARDNO RAZDOBLJE (30. godine 19. st – kraj 19.st).....	6
4.1 UVOD.....	6
4.2 GAJEVI PRIJEDLOZI GRAFIJSKE REFORME	7
4.3 OTPOR ILIRCIMA	8
4.4 UTJECAJ FIOLOŠKIH ŠKOLA OD POLOVICE DO KRAJA 19. STOLJEĆA.....	8
4.5 ŠKOLA HRVATSKIH VUKOVACA	10
4.6 PRAVOPISI 19. STOLJEĆA	10
5. TREĆE STANDARDNO RAZDOBLJE (20 STOLJEĆE I POČETAK 21. STOLJEĆA)	
11	
5.1 RAZDOBLJE OD 1901. – 1918. GODINE	11
5.2 RAZDOBLJE OD TRAVNJA 1941. DO SVIBNJA 1945.	11
5.3 RAZDOBLJE OD SVIBNJA 1945. DO PROLJEĆA 1990.....	12
5.4 RAZDOBLJE OD PROLJEĆA 1990. DO DANAS	14
6. POVIJEST HRVATSKE PRAVOPISNE NORME OD BROZA DO DANAS	16
6.1 HRVATSKI PRAVOPISI U SJENI.....	18
7. JEZIKOSLOVNE ARGUMENTACIJE U PRAVOPISNIM SPOROVIMA	21
8. PRAVOPISNA NORMA PREMA PRAVOGOVORNOJ, FONOLOŠKOJ I MORFONOLOŠKOJ NORMI.....	24
8.1 FONOLOŠKO I MORFOLOŠKO NAČELO	25
9. ZAKLJUČAK	26
LITERATURA	27
KRATKA BIOGRAFSKA BILJEŠKA	
IZJAVA O JAVNOJ OBJAVI RADA	

Sažetak

Povijest hrvatskog pravopisa može se vremenski podijeliti na dva razdoblja predstandardno razdoblje i standardno razdoblje. Svako to razdoblje može se još podijeliti u tri podrazdoblja. Predstandardno razdoblje počinje u 15. stoljeću i traje sve do 18. stoljeća, obilježavaju ga prvi pravopisi u prvoj polovici 18. stoljeća, dok standardno razdoblje traje od 18. stoljeća pa sve do danas. Standardno razdoblje obilježeno je ilirskim pokretom i hrvatskim narodnim preporodom, kojem je vođa bio Ljudevit Gaj. U ovome radu često ćemo uočiti spominjanje Gajeve grafijske reforme kao i „Hrvatski pravopis“ Ivana Broza, koja su promijenila hrvatski pravopis iz korijena, a njihova pravila vrijede još i danas. U ovome radu više ću se obazirati na standardno razdoblje jer je ono vrlo važno za hrvatsku pravopisnu povijest. Dugu i stoljetnu hrvatsku pravopisnu koncepciju prati vrlo buran i žestok dvoboj između latinične i ćilirične grafije, a to sa sobom nosi prepirke između Hrvata i Srba i njihova „zajedničkoga“ jezika koji na kraju nije ugledao svjetlo dana kada je Hrvatska država postala nezavisna Republika Hrvatska. Spomenuti ću „borbu“ između triju fioloških škola koje su se zalagale za različite pravopisne norme i pravila u kojem je kao pobjednik izašla zagrebačka fiološka škola. Upoznati ćemo se sa značenjem samog pravopisa kao i značenjem same grafije, a na kraju sa pravopisnim načelima koji se provlače kroz cijeli rad, a možemo reći da su najbitniji za hrvatski pravopis, a to je fonološkim i morfološkim pravopisom. Na kraju samoga rada moći ćemo uvidjeti razliku kako se hrvatski pravopis stoljećima mijenjao, kakav je bio i kakav je danas.

Ključne riječi: Ljudevit Gaj, „Hrvatski pravopis“ Ivana Broza, fonološki (fonemski) pravopis, morfološki (morfemski) pravopis

1. SUMMARY

The history of Croatian spelling can be divided into two periods of pre-season and standard period. Any such period can be divided into three subdivisions. The pre-season period begins in the 15th century and lasts until the 18th century, marked by the first spelling in the first half of the 18th century, while the standard period lasts from the 18th century until today. The standard period was marked by the Illyrian movement and Croatian national revival, led by Ljudevit Gaj. In this paper, we will often notice the reference to Gaul's graphic reform as well as "Croatian spelling" by Ivan Broz, who have changed the spelling of roots from the Croatian language, and their rules still apply today. In this paper I will be more concerned with the standard period because it is very important for Croatian spelling history. The dagger and centuries-old Croatian orthographic concept is followed by a very burly and fierce duel between Latin and Chilean artwork, which carries with it controversy between Croats and Serbs and their "common" language, which in the end did not see the light of the day Croatia became an independent Republic of Croatia. I will mention the "struggle" between the three flamenco schools that advocated for the different spelling rules and rules in which the Zagreb fiol school came out as a winner. We will become acquainted with the meaning of the spelling itself as well as with the meaning of the graph itself, and finally with the orthographic principles that go through the whole work, and we can say that the most important for Croatian spelling is phonological and morphological spelling. At the end of the work we will be able to see the difference that Croatian spelling has changed for centuries, what it was and what it is today.

Keywords: Ljudevit Gaj, "Croatian Spelling" by Ivana Broz, phonological (phonemic) spelling, morphological (morphic) spelling

2. UVOD

„Hrvati su u prošlosti za bilježenje svoga jezika stoljećima upotrebljavali različita pisma, u prvom redu glagoljicu, ćirilicu i latinicu dok nisu u potpunosti usvojili latinicu. Međutim pojedine glasove latinicom nisu pisali uvijek na isti način. Do reforme Ljudevita Gaja Hrvati su se služili različitim grafijama. Na jugu su se ugledali uglavnom na talijanski način pisanja, a na sjeveru mađarski, ali su pomoću dijakritičkih znakova nalazili vlastita rješenja. U zanosu hrvatskog narodnoga preporoda ilircima je uspjelo ujedini sve hrvate u grafiji kako ju je oblikovao Ljudevit Gaj, uz neznatne kasnije preinake, i zato se hrvatska latinica naziva gajicom. Pravopis ima šire značenje od grafije. To je skup pravila o upotrebi cjelokupnoga znakovnoga inventara koji ima jedno pismo, a to osim pisanja glasova obuhvaća i upotrebu velikoga i maloga slova, sastavljenog i sastavljenog pisanja riječi, rečeničnih znakova i dr. Međutim osnovno obilježje pojediniom pravopisu daje način koji se piše pojedine riječi, njihovi oblici i skupovi.

Budući da Hrvati do preporoda nisu imali ustaljen pravopis, a ilirski morfonološki pravopis trajao je samo pedesetak godina, od kraja prošlog stoljeća ustalio se pravopis koji je po svojoj naravi fonološko-morfonološki. U okviru jedne riječi pišemo pretežno fonološki, a veze među riječima morfonološki, tj. glasovne promjene koje nastaju među riječima u govornome nizu ne odražavaju se u pismu jer tada riječi bilježimo kao da tih promjena i nema u govoru. Tako pišemo *kod kuće, bez puške, niz krov, s bratom, s đakom, s ćelavim, govorit ću, past će* iako govorimo *kotkuće, bespuške, niskrov, zbratom, žđakom, šćelavim, govoriću, pašće*. Takav način pisanja ustaljen je u Hrvatskoj od *Hrvatskoga pravopisa* Ivana Broza iz 1892. godine, uz djelomičan prekid od 1942. do 1945. godine, te današnji način pisanja ima u Hrvatskoj dugu, sad već stoljetnu tradiciju. To za normizaciju i afirmaciju hrvatskoga književnoga jezika ima veliko značenje jer se pravopisne navike ne napuštaju lako i zato se pravopis ne mijenja bez velikoga i teškoga razloga.“ (Babić, Finka, Moguš, 1995, str. uvod).

3. PRVO STANDARDNO RAZDOBLJE (druga polovica 18. st – 30. godine 19. st)

3.1 PRVI PRAVOPISI

Prvi pravopisi pojavljuju se u drugoj polovici 18. stoljeća, jedan od takvih je „ Kratki navuk za pravopisanje horvatsko za potrebnost narodnih škol, Budim 1779. „

Autor prvog pravopisa je anonimn, zna se samo da je to djelo od 51. strane, te da je pisan usporedno hrvatskim (kajkavsko književnim) i njemačkim jezikom. Bio je namjenjen školama u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. ¹

„ U njemu se prvi put pojavljuju gramatički nazivi period (višestruko složena rečenica), samoglasnik i skupglasnik (suglasnik).“ (Bičanić, Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2013, str.67).

U ovome pravopisu prikazane su pravopisne teze koje su dokaz izgrađenosti tadašnjeg standarda koji je bio kajkavski. Isto tako pisan je kajkavskom grafijom koju je Ljudevit Gaj nazivao „ mađarski krivopis“. Tada pravopis anonimnog autora nije doživio prošireno izdanje, ali godinu dana kasnije 1780. godine tiskan je u Budimu kojemu je naslov bio „ Naputčenje vu horvatsko pravopisanje“.

Uz njega se usporedno javlja i djelo Antuna Mandića, knjižica od 56 stranica pisana tako da je lijeva strana pisana hrvatskim jezikom, a desna strana njemačkim jezikom „ Uputjenje k slavonskomu pravopisanju za potrebu narodnih učionica u Kraljevstvu Slavonije“. To je bio ²

„ prvi normativni grafijsko-pravopisni priručnik namjenjen u prvom redu školskim potrebama u Slavoniji. Njome je kodicifiran slavonski pravopis.“ (Bičanić i sur., 2013, str 68).

¹ Bičanić, Frančić, Hudeček, Mihaljević, (2013). Pregled povijesti gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika: Zagreb, CROATICA

² Bičanić, Frančić, Hudeček, Mihaljević, (2013). Pregled povijesti gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika: Zagreb, CROATICA

3.2 PRVI HRVATSKI PRAVOPIS

Josip Partaš napisao je prvi hrvatski pravopis „Pravopis jezika ilirskoga“, Zagreb, 1850. U njemu se Partaš nakon uvodnoga prikaza sustava latinične grafije, upušta u rješavanje nekih pravopisnih pitanja (npr. definirao je morfonološko pravopisno načelo, koje je bilo utemeljeno na prijašnjoj ilirskoj pravopisnoj praksi te je uspostavio pravila gramatičke interpunkcije). Partaš je u prvome djelu svoga pravopisa donio pravila o pisanju velikih i malih slova, a u drugome djelu o pisanju pojedinih glasova, dok u trećemu djelu donosi pravila o pravopisnim znakovima. Partašev pravopis slijedio je ilirsku jezičnu i pravopisnu koncepciju. Izlaskom Patraševog pravopisa predstavlja se odmak dotadašnjih razmjerno stabilnih i uspostavljenih hrvatskih pravopisnih praksa. Javlja se u razdoblju druge polovice 19. stoljeća, kada prvotno djeluju međusobna sučeljavanja triju fioloških škola.

3.3 RAZDOBLJE OD 30. GODINE DO POLOVICE 19. STOLJEĆA

1850. godine u Beču dolazi do Bečkog književnog dogovora, u kojemu su sudjelovali hrvatski i srpski jezikoslovci i književnici te razmatrali mogućnost stvaranja jednog, zajedničkog jezika za Hrvate i Srbe. Zajednički je doneseno nekoliko zaključaka: da će se književni jezik temeljiti na ijekavskoj štokavštini, h treba pisati tamo gdje mu je mjesto po etimologiji (nije ga potrebno pisati u G.mn), da se slogotvorno r treba pisati bez popratnog samoglasnika (prst, a ne parst). Bez obzira na ugled potpisnika dogovor nije naišao na odjek u Hrvatskoj niti u Srbiji, pa su se hrvatski i srpski jezik razvijali i dalje usporedno.

„ Srbi su se služili ekavskim oblikom novoštokavskoga inzistirajući na folklornim, pučkim uzorima književnoga jezika; Hrvati su se služili jekavskim oblikom štokavskoga, a jezične su obrasce i leksičku građu obilno crpili iz svoje višestoljetne trodijalektne i većim dijelom urbane pisane tradicije. Dogovora se nisu držali ni sami potpisnici“ (Bičanić i sur, 2013., str 76).

Postojanje različitih fioloških škola- zagrebačke, riječke, zadarske osnovna su značajka književnojezične povijesti u drugoj polovici 19. stoljeća. Ime su dobile po gradovima svojih predstavnika i nudile su rješenja problema koji su se odnosili na završetak standardizacije koje ilirski pokret nije uspio riješiti.

4. DRUGO STANDARDNO RAZDOBLJE (30. godine 19. st – kraj 19.st)

4.1 UVOD

Drugo standardno razdoblje može se podijeliti na dva podrazdoblja:

1. Razdoblje koje obuhvaća (30. godine 19. stoljeća pa sve do polovice 19. stoljeća)
2. Razdoblje koje obuhvaća polovicu i kraj 19. stoljeća, za ovo razdoblje karakterističan je sukob triju fioloških škola.

Drugo standardno razdoblje obilježeno je napuštanjem kajkavskog književnog jezika na jugoistočnomu i sjeverozapadnome području, što je dovelo do brisanja granica tih dvaju područja koja su u 16. stoljeću postala jedno.

„ Osnovica općehrvatskoga standardnog jezika postaje novoštokavština, ukinuto je jekavsko – ikavsko dvojstvo u korist jekavskog te usvojena novoštokavska sklonidba. Grafijskom reformom Ljudevita Gaja uspostavljen je jedinstveni općehrvatski grafijski sustav.“ (Bičanić i sur, 2013., str 69).

U prvom razdoblju drugog standardnog razdoblja, povijest hrvatske pismenosti podudaralo se sa vremenom hrvatskog narodnog preporoda, tj. ilirskog pokreta, kulturnog, nacionalnog, te političkog pokreta u Hrvatskoj, koji je trajao od 1835. do 1848. godine. Središte ilirskog pokreta bio je u sjevernoj Hrvatskoj, ali je u većini obuhvatio i druge etničke prostore hrvatske. Čelo ilirskog pokreta činili su mladi intelektualci među kojima je bio i Ljudevit Gaj, zaduženi za buđenje nacionalne svijesti. Hrvatska kultura tada je bila u središtu zbivanja i događaja, a jedni od njih su da 1832. u hrvatsko školstvo dolazi hrvatski jezik, predstavnik je bio Matija Smodek koji je tada počeo predavati hrvatski jezik na tadašnjoj Akademiji. Nadalje Janko Drašković objavljuje „ *Disertaciju* „, u Karlovcu 1832. godine na novoštokavštini, to je bio

„ Prvi politički program pisan hrvatskim jezikom.
1835. počinju izlaziti Novine horvatske s književnim prilogom Danica horvatska, slavonska i dalmatinska.
1848. hrvatski je proglašen „ diplomatičkim“ (tj. Službenim, uredovnim) jezikom u Hrvatskoj.“ (Bičanić i sur, 2013., str 70).

Hrvatski narodni preporod nije bio u prvom redu književno-jezični, ilirci su veliku pozornost posvećivali hrvatskomu jeziku, iako to nije bio primarno jezični pokret. Ilirskim pokretom nije započela hrvatska jezična standardizacija, ona je već u prethodnom razdoblju započela na jugoistočnom području. Na tome se području pisao jezik koji će postati u 18. stoljeću općenacionalni. U jezičnome smislu hrvatski narodni preporod značio je : reformu grafije i proširenje već postojećeg novoštokavskoga pismenog jezika i na kajkavsko obuhvaćeno područje (otada svi Hrvati imaju jedan, na (novo)štokavskome narječju temeljen, jezični standard). Na sjeverozapadu Hrvatske, kajkavski književni jezik je definitivno prestao biti temeljni pismeni jezik, uvođenjem jedinstvenog standardnog jezika za sve Hrvate, ostvarena su dugotrajna nastojanja da se oblikuje zajednički, općehrvatski jezik, stiliziranog na novoštokavskoj osnovici.

4.2 GAJEVI PRIJEDLOZI GRAFIJSKE REFORME

Grafijska problematika koja je bila prisutna od početka hrvatskog jezika latinicom, unatoč brojnim prijedlozima i pokušajima nije uvidjela rješenje problema sve do 30-ih godina 19. stoljeća, kada je to učinio vođa hrvatskog narodnog preporoda Ljudevit Gaj. Prvi prijedlog reforme latinične grafije bila je knjižica Ljudevita Gaja „ Kratka osnova horvatsko-slavenskoga pravopisana, Budim 1830.“ (Bičanić i sur, 2013.,str 72) knjižica od 27 strana, tiskana na hrvatskom i njemačkom jeziku, bila je prvi pokušaj da se u kajkavski grafijski sustav uvedu dijakritički znakovi. Gajev uzor dugi niz godina bio je Pavao Ritter Vitezović, te je Gaj po uzoru na Vitezoviće grafeme l i n uveo tildu kao „ nadslovni dijakritički znak u grafemima c, z, s, l, n, d, g.“ (Bičanić i sur, 2013, str. 72). Na taj način stvoren je jedinstveni monografemski grafijski sustav u kojem se svaki fonem bilježio jednim grafemom. Budući da tada Gajev prijedlog nije naišao na odaziv, Gaj je u svome članku „ *Pravopisz (objavljenom 1835. godine u Danici)* „ (Bičanić i sur, 2013. str 72) napustio načelo jedan grafem jedan fonem, te je predložio nova grafijska rješenja: da se slova (č, š, ž) pišu kvačicom, uvodi dvoslove (lj, nj, dj,gj, tj) u kojima se **j** bilježilo kosom crticom. Iz poljske latinice preuzeo je grafem ć, a starohrvatski fonem jat bilježio je grafemom é. Uvođenjem grafema ć dolazi do pomaka od kajkavske prema štokavskoj fonologiji. Gaj je svoju grafiju uveo u svoja djela „ Novine“ i „ Danicu“ na početku 1836. godine. Dvije godine kasnije 1838. godine Gaj je kosu crticu u dvoslovima zamjenio točkom. Iako je Ljudevit Gaj izgradio čvrst grafijski sustav kakav u hrvatskoj latinici do tada nije

postojao, neosporno je da se tom grafijom Hrvati služe još i danas. „ Tom je grafijom, uz ostalo, pisana Mihanovićeva *Horvatska domovina*, koja će poslije postati hrvatskom himnom.“ (Bičanić i sur, 2013., str 76).

„ Nešto poslije u „ *Danici*“ se pojavljuje i dvoslov dž (kojim se glas ž i danas bilježi). Za potrebe Akademijina Rječnika Đuro Daničić uvodi grafeme đ (umjesto dj), g (umjesto dž), l (umjesto lj), n (umjesto nj), a Pero Budmani grafemom z (umjesto dz) bilježi specifičan dubrovački glas koji se javlja uglavnom u posuđenicama te u malobrojnim hrvatskim rječima. U opću je uporabu od svih grafema načinjenih za potrebe spomenutog Rječnika ušao samo grafem đ.“ (Bičanić i sur., 2013, str 72).

4.3 OTPOR ILIRCIMA

Nisu svi tako lako prihvatili ilirsku jezičnu i grafijsku koncepciju, niti novoštokavštinu koja je bila općehrvatski standard, kao ni grafiju Ljudevita Gaja. Ignac Kristijanović nastojao je sačuvati kajkavsku tradiciju izdajući kalendar „ *Danica zagrebečka (1834. – 1850.)*“ (Bičanić i sur, 2013., str 72) kao i kajkavsku gramatiku „ *Grammatik der kroatischen Mundart, Zagreb, 1837.*“ (Bičanić i sur, 2013., str 72). Zadrani koji su bili okupljeni oko časopisa „ *Zora dalmatinska*“ (Bičanić i sur, 2013. str 72) na čelu sa Antom Kuzmanićem, nisu htjeli prihvatiti jekavicu i Gajeva grafijska rješenja, isto tako se nisu htjeli odreći ikavice niti tradiciionalne dalmatinsko-slavonske grafije. Unatoč svim protivljenjima, ilirci su uspjeli sve Hrvate ujediniti u jedinstvenoj latiničnoj grafiji u jednome standardnom jeziku.

4.4 UTJECAJ FIOLOŠKIH ŠKOLA OD POLOVICE DO KRAJA 19. STOLJEĆA

Zagrebačka fiološka škola dominirala je hrvatskim kulturnim životom 60-ih godina 19. stoljeća, na njenom čelu bio je Adolfo Tkalčević Veber. Uz njega se javljaju i ostali pripadnici zagrebačke škole Antun Mažuranić, Vjekoslav Bubukić, Vatroslav Jagić te Bogoslav Šutlek. Pripadnici zagrebačke fiološke škole zalagali su se za hrvatsko jezično jedinstvo, nasljeđujući jezičnu i ideološku koncepciju iliraca.

„ Oni zagovaraju morfološki pravopis (sudca), nastavak –ah u imeničkome Gmn. (jelenah, ženah, selah; zbog toga su pogrdno nazvani ahavcima), stare pazdežne nastavke u

DLI mn. (nožim, nožih, noži), znak e kojim se bilježi nekadašnji jat (rečnik) te pisanje er za slogotvorno r (perst).“ (Bičanić i sur, 2013.,str 76)

Mladi Vatroslav Jagić bio je pripadnik zagrebačke fiološke škole koji je promjenio svoje poglede zajednički donesene zajedno sa ostalim pripadnicima škole, među njima su napuštanje završnog –h u nastavku – ah u genitivu množine jer mu po tadašnjoj etimologiji ondje nije bilo mjesto, isto tako smatrao je da se slogotvorno r treba pisati bez popratnog samoglasnika te da e treba zamjeniti sa ie/je i sl.

Između triju fioloških škola, zagrebačka je bila najmoćnija za razliku od riječke i zadarske škole, tome se može pripisati zalaganje zagrebačkih pripadnika za njezin program. Silaskom zagrebačke škole sa „ *jezične scene*“ (Bičanić i sur, 2013. str 78) pojavljuje se škola „ *hrvatskih vukovaca*“ (Bičanić i sur, 2013.,str 78).

Zadarska fiološka škola nastala je na čelu sa Antom Kuzmanovićem, uglavnom su se pripadnici zadarske škole zalagali za fonološki pravopis, dalmatinsku grafiju i štokavsku ikavicu (štokavska ikavica bila je zajednička u Dalmaciji, Slavoniji, Bosni te su se njome pisala važna književna djela) kao osnova hrvatskoga standarda. Pripadnici se dugo nisu mogli odreći ikavice iako su prihvatili Gajevu grafiju. Zadarska škola se zalagala za zbližavanje Dalmacije u književnom jeziku koji je dolazio iz Dubrovnika.

Riječka fiološka škola nastala je na čelu sa Franom Kurelecom, on je smatrao da osnovicu standardnog jezika trebaju činiti elementi koji su zajednički većini slavenskih jezika. Kurelac je bio uvjeren da se književni jezik mora zasnivati na starini te da je arhaičnost bitna značajka jezika riječke fiološke škole i njegova jezika. Predstavnici riječke škole zalagali su se za nulti nastavak u genitivu množine (jelen, žen, sel), za uporabu dvojine u imenici i glagolu, za 1. lice jednine prezenta na –u (raduju se „ radujem se“) isto tako zalagali su se za upotrebu infinitiva bez završnoga –i (npr. pokazati/ pokazat) i to je vrijedilo za hrvatske arhaične riječi za staroslavenizme i riječi koje su iz drugih slavenskih jezika „ božjački- siromašno, naočnjaci- naočale, paklina- smola, horugva- zastava, batog- štap, rabota- posao“ (Bičanić i sur 2013., str 82), za uporabu pokazne zamjenice s, si, se, ovaj, ova, ovo (npr. se jeseni/ ove jeseni). Kurelečeva misao najviše je bila usmjerena na kalkove i posuđenice iz talijanskoga, turskoga, ali i njemačkoga jezika dok je prema slavenskim posuđenicama bio tolerantniji. Među njegovim učenicima koji su uglavnom bili gimnazijalci, nije bilo niti jednog budućeg školovanoga fiologa koji bi mogao biti njegov sljedbenik, pa se riječka fiološka škola ubrzo raspala te ju je

zagrebačka fiološka škola „porazila“ i izašla kao pobjednik. Međutim to nije dugo trajalo zbog odlaska Vatroslava Jagića iz Hrvatske. Naime on se vrlo kritički ponio prema jezičnim i grafijsko- pravopisnim pravilima koji su zastupali pripadnici zagrebačke fiološke škole, što je dovelo do sve jače jezične koncepcije škole koju su predvodili hrvatski vukovci, koji su 80- ih godina 19. stoljeća vladali hrvatskom fiologijom.

4.5 ŠKOLA HRVATSKIH VUKOVACA

Hrvatski vukovci su hrvatski jezikoslovci koji su krajem 19. i početkom 20. stoljeća uglavnom izgrađivali i zastupali Karadžićevu koncepciju standardnog hrvatskog jezika. Na čelu hrvatskih vukovaca najistaknutiji je bio Tomo Maretić. Oni su za osnovicu hrvatskog standardnog jezika odabrali novoštokavski ijekavski dijalekt po uzoru na Vuka Stefana Karadžića. Vukova pravopisna koncepcija i standardizacija bila je dominantna na kraju 19. i početkom 20. stoljeća. Od 1892. godine do raspada Austro- Ugarske Monarhije (1918.) u Hrvatskoj su se suprotstavljala dva pravopisa: fonološki pravopis koji je bio službeni pravopis te uobičen u posebnu knjigu i morfološki pravopis kojime su se pisale knjige, novine i časopisi te su se njime ljudi služili u privatnome dopisivanju. Ono što su hrvatski vukovci učinili je to da su svojim priručnicima (Brozovim pravopisom, Maretičevom gramatikm i Broz- Ivekovićevim rječnikom) donijeli konačno oblikovanje hrvatskog standarda na novoštokavskoj osnovici. Na taj način je Hrvatski standardni jezik dobio oblik kakav ima i danas.

4.6 PRAVOPISI 19. STOLJEĆA

Marcel Kušar „ *Nauka o pravopisu jezika hrvackoga ili srpskoga (fonetičkom ili etimologijskom)*, Dubrovnik, 1889.“ (Bičanić i sur, 2013., str 87).

Pravopis Kušara bila je svojevrsna prekretnica u pravopisnim zbivanjima 19. stoljeća. On u svom pravopisu opisuje dva pravopisna tipa: fonetički tj. fonološki i etimologijski tj. morfološki. Prednost uglavnom daje fonološkim načelima i fonološkom pravopisu kao što se vidi iz samog naslova pravopisa – „ **hrvackoga**“. Uvijek se zalagao za fonološki pravopis i na taj način utjecao na Ivana Broza.

Ivan Broz „ *Hrvatski pravopis*“, Zagreb, 1892.“ (Bičanić i sur, 2013., str 88).

Hrvatski pravopis Ivana Broza temeljio se (uz neke iznimke), na fonološkome načelu kojeg je prvi zastupao Vuk Stefanović Karadžić te se time udaljavao od pravopisne koncepcije koju su zastupali ilirci i pripadnici zagrebačke fiološke škole. Njegovim pravopisom započelo je stvaranje pravopisne norme fonološkog tipa koja se koristi još i danas. Broz je u svoj pravopis uveo i dvije grafijske norme, a to su: pisanje refleksa dugog jata troslovom ije i pisanje slova đ za dotadašnje dvoslove dj/gj. Pravopis Ivana Broza prvo je bio izdavan kao Brozov pravopis, nakon brojnih dorada i prerada izdaje se kao Broz- Boranićev, a kasnije samo kao Boranićev. Brozov „Hrvatski pravopis“ njegova pravila i načela postali su sastavnim dijelom svih knjiga. 1892. godine kada je objavljen Brozov pravopis, „uzima se kao godina pobjede vukovske jezične i pravopisne koncepcije u Hrvata“. (Bičanić i sur, 2013., str 88).

5. TREĆE STANDARDNO RAZDOBLJE (20 STOLJEĆE I POČETAK 21. STOLJEĆA)

5.1 RAZDOBLJE OD 1901. – 1918. GODINE

Osnovna značajka ovoga razdoblja je utjecaj hrvatskih vukovaca i njihova standardnojezična koncepcija. Na snazi je bio fonološki pravopis (Hrvatski pravopis) Ivana Broza kojeg je nakon njegove smrti priređivao Dragutin Boranić.

5.2 RAZDOBLJE OD TRAVNJA 1941. DO SVIBNJA 1945.

Ovo razdoblje najkraće je u trećem standardnom razdoblju. Početak i kraj ovog razdoblja obilježavaju postojanje Nezavisne Države Hrvatske, koja je jezičnim pitanjima posvećivala veliku pozornost. Snažnom potporom državnih institucija došlo je do radikalnog zaokreta u standardizaciji hrvatskoga jezika. 1941. godine osnovan je Hrvatski državni ured za jezik koji se „ skrbio“ za čistoću i pravilnost hrvatskoga jezika. Hrvatski jezik se „čistio“ od posuđenica od drugih jezika, npr. srbizma te su se oživljavali riječi koji su iz hrvatske jezične baštine „ (pismohrana umjesto arhiv, središnjica umjesto centrala)“ (Bičanić i sur, 2013., str 97) ili su izmišljali nove riječi koje su trebale zamjeniti posuđenice „(npr. krugoval za radio, munjovoz za tramvaj, slikokaz za kino)“, te se zabranila uporaba čirilice. (Bičanić i sur, 2013., str 97). Za one koji se nisu pridržavali naredba Hrvatskoga državnog ureda za jezik bile su predviđene kazne.

Ono što je karakteristično za ovo razdoblje je uvođenje morfološkog tzv. Korienskog pravopisa „npr. glasba, prosnja, srčba“ (Bičanić i sur, 2013., str 97) čija su pravila sadržavala Koriensko pisanje, tj. Hrvatski pravopis Franje Cipre i Adolfa Bratoljuba Klaića. Pravopis je bio pripremljen za tisak 1941. godine, ali zbog toga što je bio sastavljen prema fonološkome, a ne morfološkome načelu (to tada nije odgovaralo tadašnjoj vlasti) nije tiskan već je pretisak objavljen 1998. godine.

5.3 RAZDOBLJE OD SVIBNJA 1945. DO PROLJEĆA 1990.

Ovo razdoblje je bilo najduže u trećem standardnom razdoblju. Nakon Drugog svjetskog rata kada se uspostavila nova jugoslavenska država, počela je nova faza u standardizaciji hrvatskoga jezika i pravopisa. Hrvatski jezik i pravopis suočavali su se sa sličnim problemima kao i u prijeratnoj Jugoslaviji jer se oživljavala ideja o „ hrvatskome i srpskome jezičnom jedinstvu“ (Bičanić i sur. 2013., str. 99). U politici su se jačale unitarističke ideje koje zahvaćaju područje jezika. Prekinulo se sa jezičnom praksom iz prethodnog razdoblja, zabranile su se novootvorenice i oživljenice iz tog razdoblja, unjeli su se mnogi internacionalizmi koji su zamjenili hrvatske riječi te su ponovno u hrvatski jezik ušli mnogi srbizmi, a sve to kao težnja za izjednačavanjem hrvatskoga i srpskoga jezika „ (npr. *saobraćaj, prevazići, snabdjeti, bezbjednost*)“ (Bičanić i sur, 2013., str 99). Nakon toga na snagu ponovno dolazi Boranićev fonološki pravopis (nova izdanja 9. i 10. koja su objavljena 1947. 1951. godine). U Novome Sadu 1954. godine zakazan je sastanak hrvatskih i srpskih jezikoslovaca te je nekoliko hrvatskih jezikoslovaca bila prisiljena potpisati **Novosadski dogovor**.

„ Taj je dogovor nedorečenošću svojih odredaba omogućivao samovoljna tumačenja te je služio srpskomu jezikoslovlju kao snažno oruđe u pokušajima provođenja srbizacije hrvatskoga jezika i pravopisa. „ (Bičanić i sur, 2013., str 99)

Naziv jezika koji je postao službeni naziv četiriju republika (Srbije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Crne Gore) bio je hrvatsko-srpski odnosno srpsko-hrvatski koji je imao dva izgovora „ ekavski i ijekavski“. Za taj jedinstveni jezik izrađivali su se zajednički jezični priručnici. Jedan od takvih priručnika je i „ Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika“ tzv. (Novosadski pravopis) koji je tiskan 1960. godine u dva izdanja: hrvatskom izdanju (ijekavski i latinicom) te u srpskom izdanju (ekavski i ćirilicom). U Novosadskom pravopisu zamjenjuje se

Boranićev pravopis, te se u poglavlju „Pravopisna terminologija“ (Bičanić i sur, 2013., str 99) očitovale težnja za internacionalizacijom i srbizacijom, propisuje se zamjena nekoliko hrvatskih naziva

srbizmima npr. uskličnik, točka/ uzvičnik, tačka. Novosadski pravopis bio je na snazi do 1967. godine. Nakon 1960. godine došlo je do sustavnog potiskivanja i zabranjivanja „kroatizma“ tj. hrvatskih razlikovnih značajka. Rješenje je bilo izrada rječnika suvremenog jezika dviju matica (Matica Srpske i Matica Hrvatske) pod naslovom „Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika“ (Bičanić i sur. 2013., str 100) koji je sadržavao dvije inačice srpsko-ćiriličnu i hrvatsko- latiničnu. Međutim rječnik je davao iskrivljenu sliku o odnosu hrvatskoga i srpskoga jezika, budući da su se razlike između tih dvaju jezika umanjivale i zanemarivale.

„ Npr. uza svaku riječ hrvatskoga strukovnog, znanstvenog ili općeg jezika koja se razlikovala od srpskoga, sastavljala se srpska istovrijednica i obratno, čime je dobiven hibrid kojim se nikada nigdje nije govorilo (npr. azot: gas, plij bez boje i mirisa, jedan od glavih sastojaka vazduha, zraka“) Stoga je Matica Hrvatska nakon objavljivanja dvaju svezaka (od slova A do F od G do K, zato se taj hrvatski rječnik naziva i Adok), odustala od izdavanja daljnjih svezaka,a Matica srpska objavila je cjelovit rječnik.“ (Bičanić i sur, 2013., str 100)

Zboga toga je položaj hrvatskog jezika bio sve nepovoljniji, a Hrvati su bili sve nezadovoljniji. Hrvatski su intelektualci bili okupljeni oko Društva književnika Hrvatske i Matice Hrvatske te su sastavili i objavili u tjedniku Telegram 17. ožujka 1967. godine dokument „ Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika“ (Bičanić i sur, 2013., str 100). Tu Deklaraciju potpisalo je čak 18 hrvatskih kulturnih, znanstvenih i sveučilišnih ustanova. Potpisnici Deklaracije iznijeli su pred političku javnost neprijeporne činjenice o težnji hrvatskoga naroda za jezičnom identifikacijom izvan nametenoga srpskog imena te o postojanju višestoljetne hrvatske jezične i književne samobitnosti. Deklaracijom se zahtjevala nedvojbena i jasna jednakost između četiri književnih jezika: hrvatskoga, slovenskoga, srpskoga i makedonskoga. Takve zahtjeve je tadašnja vlast ocijenila štetnim udarom, te ih osudila proglašivši ih nacionalističkima, a potpisnici Deklaracije bili su osuđeni i progonjeni. Nakon Deklaracije hrvatski je jezik ponovno mogao početi slijediti vlastiti smjer razvitka, a njegovi ga govornici otada nazivaju hrvatskim. 70. godine označuju razdoblje hrvatskog proljeća to je bila izražena potreba za osvješćivanj-+-*em i isticanjem hrvatske jezične i pravopisne posebnosti i odbacivanje Novosadskog dogovora. Matica Hrvatska odustala je od zajedničkog pravopisa, a

prekinuo se i rad na zajedničkom rječniku. Sa istoimenim odbacivanjem Novosadskog dogovora, zalagalo se za izradu novoga hrvatskog pravopisa koji se trebao pojaviti u rujnu 1971. godine. Izrađivali su ga hrvatski jezikoslovci Božidar Finka, Milan Moguš i Stjepan Babić na fonološkom načelu. Međutim sve je to naišlo na osudu tada vladajuće politike koja se „borila“ sa hrvatskim „nacionalizmom“. Progonili su se hrvatski kulturni i javni djelatnici, zabranjivale su se knjige koje su jezik nazivale hrvatskim, zabranjen je rad Matice Hrvatske i pridjev hrvatski u imenima raznih društava i ustanova zamjenio se sa genitivnom konstrukcijom. Većina otisnutoga „Babić-Finka-Moguševa pravopisa (naslovljenog pod Hrvatski pravopis)“ (Bičanić i sur, 2013., str 101) uništena je, te je nepotpun otisnut 1972. godine u Londonu tzv. Londonac.

5.4 RAZDOBLJE OD PROLJEĆA 1990. DO DANAS

Nakon politički burne devedesete godine prošlog stoljeća i raznovrsnih zbivanja, 1990. godine u Hrvatskoj se provode prvi put višestranački izbori i zalaže se za novu višestranačku vladu.

„U ustavu Republike Hrvatske koji je stupio na snagu 22. prosinca 1990. u članku 12. piše : da u Republici Hrvatskoj u službenoj je uporabi hrvatski jezik i latinično pismo. U toj je odredbi sažeta težnja mnogih pokoljenja da se u hrvatskome jeziku, a time i hrvatskom narodu, vrati ime i dostojanstvo. „ (Bičanić i sur, 2013., str 104).

Nakon toga Hrvati su napokon ostvarili pravo svakog naroda, a to je da svoj jezik i svoju književnost nazivaju narodnim imenom. Iste godine (1990.) uništen i zabranjen Hrvatski pravopis Babić-Finka-Moguš. Taj pravopis bio je sasvim na tragu Broz-Boraničevih rješenja. Iako, u novijim izdanjima postupno su se uvodile promjene u hrvatsku pravopisnu normu. Povećavao se broj slučajeva u kojima se odstupalo od fonološkog pravopisnog načela (npr. prvo vrijeme se dopuštalo pisanje *zadaci* i *zadatci*, a potom se kao pravilno propisuje samo *zadatci*. Nakon Domovinskog rata u tada neovisnoj i međunarodnoj Republici Hrvatskoj u novome, bitno promijenjenome političkom i društvenom ozračju promjenio se i položaj hrvatskoga jezika. Oživjelo se zanimanje za jezična pitanja. Na početku je skrb o hrvatskom jeziku bila pojačana, ponekad i pretjerana pa su nehrvatskim proglašavalo hrvatskim te su se iz jezika „maknule“ i dobre riječi (npr. izvještaj se zamjenio izvješćem, molba sa zamolbom) ili su se nametale upotrebe nekih riječi i izraza koje su pripadale administrativnom stilu „(npr. u svezi s tim, glede.)“ (Bičanić i sur, 2013., str 104). Na početku 90-ih godina pojavile su se burne i žestoke rasprave o hrvatskome pravopisu, „posebno one koje su bile vođene u Jezičnome povjerenstvu

Matice Hrvatske“ (Bičanić i sur, 2013., str 10) : između ostalog, predlagalo se pisanje *je* iza tzv. pokrivenoga *r* (strjelica, pogrješka), pisanje *ie* na mjestu drugog jata (biel, liep, snieg), a posebno se predlagalo da se pojedine ustanove „ dogovore“ jesu li za fonološki ili morfološki pravopis, iako je većina bila za fonološki pravopis.

6. POVIJEST HRVATSKE PRAVOPISNE NORME OD BROZA DO DANAS

Današnja hrvatska pravopisna norma novostandardnoga razdoblja u velikoj je mjeri brozovska, kao što je većina današnjih pravopisa u normativnome smislu uglavnom varijanta Brozova pravopisa iz 1892. godine i svako problematiziranje pojedinog pravopisa rezultat je nejedinstvenih pravopisnih rješenja Ivana Broza. Stvarne ili dijelom prividne nedosljednosti što ih je donio taj pravopis i „danas produciraju pravopisne tabore koji se jednako pozivaju na tu ishodišnu knjigu“ (Čužić, 2015., str 98). Nakon Brozove smrti „Hrvatski pravopis“ je od 1904. priređivao Boranić, koji ga je 1921. preimenuvao u „Pravopis hrvatskoga i srpskoga jezika“. Uveo je i neke preinake u fonološkome (fonemskome) smjeru. „Pod pritiskom Pravopisnog uputstva“ (Čužić, 2015., str 99) Boranić je u trima izdanjima od 1930 do 1937. godine većinu pravopisnih pravila prilagodio fonološkom tada vladajućem načelu i tako ga približio srpskoj pravopisnoj normi. „Kada su izvan jezični pritisci za Banovine Hrvatske popustili, bitno smanjena disproporcija je vraćena“ (Čužić, 2015., str 99). 1940. godine Boranić je objavio pravopis sa rješenjima koja su vrijedila u izdanjima i prije Pravopisnoga uputstva. Prvotna Brozova pravopisna rješenja vratila su se u Cipra-Guberina-Krstićevome „Hrvatskome pravopisu“ koji nije ugledao svjetlo dana jer su ga uništili vlasti NDH, koji su nastojali obnoviti prebrozovski pravopisni kontinuitet, tako što su pomakli objavljivanje dviju pravopisnih knjiga koje su počivale na morfološkom (morfemskome) načelu. Kada je NDH propao, propala su i nastojanja da se ukorijene morfološka načela. Brozovska načela nastavila su se u dva izdanja „Boranićeva pravopisa (1947. i 1951. godine)“ (Čužić, 2015., str 99) koji su vrijedili do uspostave Novosadskog pravopisa, koji je bio zamišljen kao rezultat i sredstvo ujedinjivanja srpskoga i hrvatskoga jezika tzv. srpskohrvatski (hrvatskosrpski). Taj pravopis nastao je kao posljedica srpsko-hrvatskog Novosadskog dogovora (1954.) i reducirao Brozova pravopisna pravila koja su odudarala od vladajućeg fonološkoga načela. Na valu Hrvatskog proljeća i Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika trebao je 1971. godine izići Babić-Finka-Mogušev „Hrvatski pravopis“ koji je u rječničkome dijelu nastavio Brozovu metodologiju, ali od Novosadskoga se pravopisa u ortografskim rješenjima gotovo uopće nije razlikovao „(osim po Brozovom pravilu da se *d*-umjesto *t*- piše ispred *c*, *č* i *ć* na granici prefiksa i sufiksa“ (Čužić, 2015., str 99). „Uspostavom nacionalne demokracije „Hrvatski pravopis“ (kao pretisak

tzv. Londonca) konačno doživljava obdjelodanjivanje“ (Ćužić, 2015., str 99). Treće izdanje pravopisa autora Anić-Silića (1990.) povukao se iz prodaje 1993, dok je sljedeće godine izašlo drugo izdanje „Hrvatskog pravopisa“ u kojem su se proširila prvotna Brozova morfološka (morfemska) rješenja, koja su se donijela uz fonološka. U 20. stoljeće ušlo se sa nekoliko podjela, 2000. godine izašlo je peto izdanje „Hrvatskog pravopisa“ koji je otklonio dobar dio dvostrukosti, a sve to u korist morfoloških rješenja. Godinu dana kasnije izlazi Anić-Silićev pravopis, koji je dobio novi naslov „Pravopis hrvatskoga jezika“ u njemu Anić-Silić ostaje vjeran prijašnjim rješenjima pravopisa koje je pripisivao 1990. godine, gdje je napustio pravilo tc, tč, tć na granici prefiksa i sufiksa u korist uvriježenoga dc, dč, dć. Sa druge strane „Hrvatski pravopis“ (Ćužić, 2015., str 100) trojice autora izlazi u prvim desetljećima 20. stoljeća, a posljednje deveto izdanje izašlo je 2006. godine i za taj pravopis bile su karakteristične oprečne ocjene. Godine 2005. izašao je Babić-Ham-Mogušev „Hrvatski školski pravopis“ koji se mogao shvatiti kao školska inačica Babić-Finka-Moguševa pravopisa, makar se treba naglasiti da u rječničkom djelu školskog pravopisa nije više bilo uplitanja „(bar ne uočljivoga) u leksičku normu, što se naveliko podbacivalo („Hrvatskome pravopisu“)“ (Ćužić, 2015., str 100). Veliku važnost koju je „školski pravopis“ zadobio je činjenica da ga je prosvjetno ministarstvo preporučilo u osnovnoškolskoj nastavi.“ (Ćužić, 2015., str 100).

Kada je Božidar Finka 1999. godine umro, 2010. Moguš i Babić su objavili u koncepcijskome smislu izmjenjen „Hrvatski pravopis“, ne navodeći pod tim više Finkino suautorstvo. Za taj pravopis oni u predgovoru kažu da je to „ ipak novo djelo, posebno u onim dijelovima koje je prije napisao Božidar Finka“ (Babić-Moguš 2010:7)“ (Ćužić, 2015., str 101), također su isticali da je bio pisan prema zaključcima Vijeća za normu hrvatskoga standardnoga jezika, ali i sa „ Hrvatskim školskim pravopisom“. ³ Godine 2007. u izdanju Matice Hrvatske izlazi „Hrvatski pravopis“ Ivana Markovića, Lade Badurine, Krešimira Mićanovića koji su bili jezikoslovci novog naraštaja. Rješenja tog pravopisa temeljila su se na široj uporabnoj praksi, pa su rješenja zato više-manje bila podudarana sa Anić-Silićevu pravopisu, a rješenja su bila npr. greška, zadaci, neću) pri čemu su se isključila nova rješenja koja je zagovarao Babić-Finka-Mogušev pravopis. Iako je Matičin pravopis Brozović ocijenio kao povratak novosadskim

³ Ćužić, T (2015). Pravopisna norma, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

pravopisima, za njega se može reći da je to prvi hrvatski pravopis koji je objavljen u samostalnoj Hrvatskoj pod nacionalnom ustanovom. Silićeva izjava prema navodima Igora Zidića bila je da je spreman, ako treba i povući svoj „Pravopis“, moglo se reći da se u drugo desetljeće 21. stoljeća ušlo sa Matičinim s jedne i Babić-Ham-Moguševim odnosno Babić-Moguševim pravopisom sa druge strane kao suprotstavljanje pravopisnim priručnicima.⁴ Nesastavljeno pisanje niječne čestice ispred enklitičkih oblika *ću*, pisanje *j* iza pokrivenoga *r*, pisanje zubnih *d* i *t* ispred *c* i *č*⁵ koji su našli u neposrednom dodiru usred ispadanja nepostojanoga *a*, starotradicionalne inovacije koje je donio Babić-Finka-Mogušev (Babić-Mogušev) školski pravopis (Škarić, 2006:28) spominjao se u kontekstu kroatizma u hrvatskome jeziku, napominjujući da Babićev pravopisni smjer vidi u tim inovacijama prave kroatizme, dok su drugi vidjeli samo nadrikroatizme.

6.1 HRVATSKI PRAVOPISI U SJENI

Ne treba smetnuti sa uma da su glavne hrvatske priručnike pratili i oni u „sjeni“ koji su donekle potvrđivali svojevrsnu hrvatsku opsesiju pravopisnim pitanjima. Godine 1991. u izdanju (ljubljske) Mladinske knjige izašla je knjiga „Domagoja Grečla („Osnove pravilnog pisanja u hrvatskome jeziku“)“ (Ćužić, 2015., str 102) koja je godine 1987. objavljena kao „Osnove pravilnog pisanja“ (Ćužić, 2015., str 102). Ona je bila zanimljiva po tome što su u njoj pravopisna pravila bila izložena abecednim redom, a završavala se sa poglavljem „Znakovi“ za naglaske te po unesenim vježbama i zadacima kojima su na kraju poglavlja bila dana i rješenja pa i neke odlike didaktičnoga pravopisa. Pranjković (1997: 41) ga je ocijenio negativnim, iznoseći nekoliko nepravilnosti koje je u njemu zamijetio.⁶ „Veliki rječnik hrvatskoga jezika“ kao dodatak Anićeveu objavljen je 2003. godine „Pravopisni priručnik“ kojeg je priredila Ljiljana Jojić. Zanimljivost koja se veže uz taj pravopis je što se poglavlje otvaralo pitanjem npr. Što je glas, što je fonem, što je pravopis, što je slovo itd. Za tu koncepciju pitanje-odgovor može se reći da to nije bila novost u povijesti hrvatskog pravopisa, jer se njome koristio i sam Partaš u svojem „Pravopisu jezika ilirskoga“. Dok su se u pravopisu Ljiljane Jojić iznosili argumenti protiv takvog načina pisanja, te su se izazvale polemike u pravopisnoj normi.

⁴ Ćužić, T (2015). Pravopisna norma, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

⁵ Ćužić, T (2015). Pravopisna norma, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

⁶ Ćužić, T (2015). Pravopisna norma, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Godine 2008. u 400 primjeraka izašla je knjiga Ivana Branka Šamije naslova „Prinosi rječnjaku i pravopisu hrvatskomu“ (Ćužić, 2015., str 103), u knjizi su riječi pisane prema morfološkom (morfemskom) načelu, načelu koje se protivilo aktualnoj pravopisnoj normi.⁷ Na kraju zanimljivo je istaknuti da je u Samardžija-Selakov „ Leksikon hrvatskoga jezika i književnosti“ uklopio pravopisnu problematiku.⁸ Zaključno rečeno u 20. stoljeću mogla su se uočiti dva pravopisna razdoblja: **prvo razdoblje** – trajalo je do 1990. godine, te su pravopisi izlazili u manje ili više autoritarnim državama u kojima su se Hrvati osjećali podređeno, a **drugo razdoblje** – od 1990. obilježilo se uspostavom tada nacionalne demokracije jer su autoritarnosti pravopisne norme odgovarale autoritarnosti države.⁹ Stoga za prvo razdoblje možemo reći da je bila karakteristična odsutnost velikog broja pravopisnih dvojnosti, pri čemu pravopisne dvostrukosti što ih je donio Novosadski pravopis nismo smatrali dvostrukostima hrvatskoga jezika¹⁰, već „ ideologizirana srpskohrvatskoga/ hrvatskosrpskoga jezika“ (Ćužić, 2015., str 102).

U drugome razdoblju primjetilo se da se u pravopisnim priručnicima više ne proizlazi iz vanjezičnih (političkih) konstelacija, već iz pravopisne povijesti, a ta povijest je iz vanjskih utjecaja konstelacija na pravopis. Problemi koji su bili minimalni, vratili su se na početak, pozivanjem na Brozova izvorna rješenja.¹¹ Pravopisna povijest je postala dio povijesti standardnog jezika te su se kroz nju prelamali događaji kojima se bavila tzv. nejezična i vanjska jezična povijest, koja je služila kao sredstvo rasvjetljavanja svih pravopisnih promjena. Hrvatska pravopisna norma prikazuje visoki stupanj podudaranja, iako je tu konstataciju trebalo uzeti sa velikim oprezom. Ponegdje se pretjerano naglašavalo da je hrvatski standardni jezik i njegovo ime bilo isključivo djelo političkih moći, no takve tvrdnje je nemoguće demantirati. Za to bi se trebalo reći da je standardizaciju uglavnom u hrvatskome proizvodila struka, a standardnost politike prihvatila kao svojevrsan čin.¹²

⁷ Ćužić, T (2015). Pravopisna norma, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

⁸ Ćužić, T (2015). Pravopisna norma, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

⁹ Ćužić, T (2015). Pravopisna norma, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

¹⁰ Ćužić, T (2015). Pravopisna norma, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

¹¹ Ćužić, T (2015). Pravopisna norma, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

¹² Ćužić, T (2015). Pravopisna norma, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

7. JEZIKOSLOVNE ARGUMENTACIJE U PRAVOPISNIM SPOROVIMA

Jedna od klasičnih rasprava koja je izazvala i svojevrsnu metajezičnu argumentaciju je ona iz 50-ih godina 20. stoljeća, a koja se odnosila na pisanje futura prvoga.¹³ Kada je Babić-Finka-Mogušev pravopis uveo nesastavljeno pisanje zamjenskoga oblika prezenta glagola htjeti (ne ću) kao dvojnost, a potom kao jednostruko rješenje, to je postalo jedno od najrazvikanijih hrvatskih pravopisnih pitanja.¹⁴ Anić-Silićev pravopis i Matičin „Hrvatski pravopis“ opravdavaju pisanje *neću* Ivšićevom argumentacijom. Ivšić je dok je vrijedilo Pravopisno uputstvo dosta prije Novosadskoga pravopisa, odbacio opravdanost rastavljenog pisanja *ne ću* koje se pojavljuje u časopisu „Hrvatski jezik“ gdje se doznaje da je *ne ću* bilo Karadžićevo rješenje: „Pisanje *neću* u skladu s našim pisanjem *nemam* od *nejmam*.“ (Ćužić, 2015., str 111). Vuk je pisao *ne ću*, a po njemu je pisao i Maretić i sa postojanjem tog oblika bolje se slagalo pisanje *neću*. Oblici poput (*neću, nećeš*) nisu postali tako da se rječica *ne* združi sa enklitičkim oblikom (*ću, češ, će*), već kako je učio Maretić da je *ne* sastavljeno sa glagolom u jednu riječ kao što je *nemam* i *nijesam*.¹⁵

Ivšić je pisanje *neću* dovodio u analogiju sa *nemam* i *nisam*, iako je kako ističe Babić pisao *ne ću*. Babić je u toj analogiji koja je osporavala dugouzlazni naglasak na jednosložnome *ne*, što se u suprotnosti sa naglasnom normom suprotstavljalo pisanje *na me* u kojem je također bila jednosložna enklitika da *na* ima dugosilazni naglasak, a čak unatoč tome piše se nesastavljeno.¹⁶

Dok je s jedne strane analogija *neću* sa *nemam* i *nisam* imala opravdanja jer se u svemu tome radilo o negaciji glagola, analogija sa *ne ću* s tipom *na me* opravdavala se sa pravopisnim nepoštivanjem naglasne norme u riječima koje nisu imale veze sa glagolom niti negacijom.¹⁷ Stručna jezična obrazloženja činila su samo paravan pravim razlozima kojima se zagovaralo

¹³ Ćužić, T (2015). Pravopisna norma, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

¹⁴ Ćužić, T (2015). Pravopisna norma, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

¹⁵ Ćužić, T (2015). Pravopisna norma, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

¹⁶ Ćužić, T (2015). Pravopisna norma, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

¹⁷ Ćužić, T (2015). Pravopisna norma, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

određeno rješenje. Kako su se oba argumenta činila jednako uvjerljivima , odluka za jedno pisanje proglasilo se linijom manjeg otpora tehničkim pitanjem, kao i pravopisom u cijelosti. ¹⁸

¹⁸ ¹⁸ Ćužić, T (2015). Pravopisna norma, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

¹⁸ Ćužić, T (2015). Pravopisna norma, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Cijeli standardni jezik trebao se proglasiti tehničkim pitanjem. Čak i ako bismo se složili sa tim da se radi o tehničkim pitanjima, tu su mu tehničku „prirodu“ omogućili jezični čimbenici. Opće pravopisno načelo nalagalo nam je da se riječi pišu sastavljeno, pa pisali mi *neću* ili *ne ću* uvijek ostaje činjenica da je moguće naći nedosljednosti za jedno i drugo rješenje.¹⁹ No, bilo kako bilo možemo reći da se argumentacija za pisanje *ne ću* tražila u analogiji sa drugim istovrsnim pravopisnim pravilima tj. sa načinom zapisivanja te glagolske negacije, čime se željelo umanjiti pravopisne nedosljednosti. Zahvaljujući jezičnim nedosljednostima i posebnostima ni pravopis nije mogao ostvariti potpunu dosljednost, pa se ni Babićev-Finka-Mogušev priručnik nije zalagao za pisanje „*ni sam, ne mam*“ (Ćužić, 2015., str 112) iako ih je takvo pisanje dovelo do pravopisne dosljednosti, ali dosljednost formalističke prirode. Brozović (2002:15) bio je uvjeren u opravdanost pisanja *ne ću*, iako priznaje da je pisanje *neću* znatno opravdanije, budući da „dugo *ne* u *ne ću* nije isto što i kratko *ne* uz druge glagole“. (Ćužić, 2015., str 112)

Spomenimo još da i pisanje *tc, dc* koji je na presjecištu korijena i sufiksa, koje je također bilo uvedeno u isti pravopis, argumentirano sa jezičnim tj. fonološkim zakonitostima.²⁰ Brozović je za *tc, dc* rekao da se izgovaraju kao dugi ili dvostruki suglasnici. Morfološko pisanje *tc, dc* da bi paradoks bio veći, poimao se kao blisko fonološkom, odnosno fonemskom pisanju jer je bio argumentiran izgovorom. Isti se učinak postizao kada je Matičin „Hrvatski pravopis“ sastavljeno pisanje npr. *nizbrdo* bilo netipično za hrvatske pravopise, pa su se opravdavali jezičnim čimbenicima. Argumenti kojima se opravdavalo neko pravopisno rješenje bili su različite prirode. Najčešće su bili jezični, lingvistički, povijesni (pravopisno-povijesni, tradicionalni), ali najčešće su počivali na „uspostavljanju različitih analogija“, (Ćužić, 2015., str 113) tj. određeno pravopisno rješenje se ravnalo prema sličnim pravopisnim rješenjima, odnosno nekim drugim jezičnim normama.²¹

¹⁹ Ćužić, T (2015). Pravopisna norma, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

²⁰ Ćužić, T (2015). Pravopisna norma, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

²¹ Ćužić, T (2015). Pravopisna norma, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

8. PRAVOPISNA NORMA PREMA PRAVOGOVORNOJ, FONOLOŠKOJ I MORFONOLOŠKOJ NORMI

Pravogovorna norma uključuje ili bi trebala uključivati ispravnu akcentuaciju, pravilnu artikulaciju glasova i valjanu intonaciju koja je valjana sa perspektivnoga aspekta te je spoj naglasne norme i fonetsko-fonološke. Po svojoj prirodi ta je norma pripadala i još uvijek pripada standardnom govornome jeziku.²² Njezina artikulacijska sastavnica donekle je ovisna o fonetskim zakonitostima. Po svojoj prirodi ta je norma pripadala standardnome govornom jeziku, odnosno konkritiziranom neorganskomu jeziku. Njezina artikulacijska sastavnica bila je ovisna o fonetskim zakonitostima.²³ Naglasna norma je zavisila od prozodijske, naglasne norme, dok je intonacijska norma počivala na komunikacijskim iskazima. Stoga je pravopisna tj. neorganska norma standardnog jezika uglavnom svjesno prepisivačka. U standardnom jeziku odabrane su stalnosti drugih normi. Radi se o eksplicitnoj „orto-normi“ (Ćužić, 2015., str 127) kojoj je bilježenje pravopisne norme ortografija. Ostalim normama nije trebala „eksplicitna „pravost“ (Ćužić, 2015., str 127) te se nije govorilo o „pravogramatičkoj, (pravomorfološkoj/pravosintatičkoj), pravofonološkoj ili pravostilističkoj normi.“ (Ćužić, 2015., str 127). Iz toga je proizlazilo da dvije eksplicitne norme, utjelovljuju i sažimaju vidove implicitne. Budući da su fonologija i ortoepija koristile fonetičke spoznaje, fonološka i pravogovorna norma supostavljene su u jednom kontekstu.²⁴ One su svojom normativnošću formirala pravopisna načela, koja su upravljala propisima što su činile značajnu komponentu „hrvatske pravopisne norme na razini riječi“ (Ćužić, 2015., str 128) (*đ/ dž, ije/ je, č/ ć, gradski, išarati*). Dio pravopisnih problema nije u prvom redu vezan za relaciju glasovnih promjena, a što se tiče pisanja glasova koji u izgovoru nepravilno izgovaraju ili često gube, što za sobom povlači pravopisne nedoumice (pisanje glasova *č, ć, đ, dž, h*).²⁵ „Sklop pravila koji se bavi njihovim pisanjem, mogli bismo, uz određene ograde nazvati fonološko-pravopisnim pravilima.“ (Ćužić, 2015., str 128).

²² Ćužić, T (2015). Pravopisna norma, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

²³ Ćužić, T (2015). Pravopisna norma, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

²⁴ Ćužić, T (2015). Pravopisna norma, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

²⁵ Ćužić, T (2015). Pravopisna norma, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

8.1 FONOLOŠKO I MORFOLOŠKO NAČELO

U hrvatskome pravopisu suprotstavljala su se dva načela: fonološko (glasovno, zvučno, izgovorno, fonemsko, „ fonetičko“) i morfološko (kori(j)ensko, “etimološko”, morfemsko, morfološko). Fonološkim pravopisom napisan je „Hrvatski pravopis“ Ivana Broza iz 1892. godine te je postao stjecaj nacionaideoloških, društvenih i političkih okolnosti. To je bio prevladavajući hrvatski pravopis uz kratak prekid od 1941- 1945. godine, dok je morfološki pravopis dominirao u hrvatskoj pismenosti do kraja 19. stoljeća.²⁶

Stjepan Babić naveo je tri područja u kojima se ova dva pravopisa razlikuju:

Gubljenje suglasnika- fonološki: vjesnik, povijest, godišnji, raslinje, kazališni

Gubljenje suglasnika- morfološki: povijestni, godištnji, rastlinje, kazalištni

Jednačenje po mjestu tvorbe- fonološki: čimbenik, obrambeni, prehrambeni, stambeni

Jednačenje po mjestu tvorbe- morfološki: činbenik, obranbeni, prehranbeni, stanbeni

Jednačenje po zvučnosti- fonološki: otšetati, potcijeniti, ropski, vrapca, teško

Jednačenje po zvučnosti- morfološki: odšetati, podcijeniti, robski, vrabca, teško

Ovdje možemo vidjeti da je hrvatski standardni pravopis uglavnom fonološki uz udjel morfološkog pravopisa.²⁷

U literaturi se hrvatski pravopis određuje kao fonološki, no on je preciznije rečeno dominantno fonološki u odnosu na morfološki.²⁸

²⁶ Ćužić, T (2015). Pravopisna norma, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

²⁷ https://hr.wikipedia.org/wiki/Korijenski_pravopis

²⁸ Ćužić, T (2015). Pravopisna norma, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

9. ZAKLJUČAK

Sociopolitički i sociolingvistički status hrvatskoga standardnog jezika na kraju 20. stoljeća, postao je zadovoljavajući. U 21. stoljeće ušlo se sa iznenađujuće izgrađenim standardnim jezikom, ali i sa nekolicinom još neriješenih problema. Takvo stanje je potvrdilo da je standardizacija trajan, neprekidiv i neprekidan proces. „Zbog premalog vremenskog odmaka od zbivanja u novijem razdoblju hrvatske jezične povijesti, teško je sva ta zbivanja objektivno ocijeniti“ (Bičanić i sur, 2013., str 105). Današnjim se pravopisom služe svi Hrvati, no ne samo Hrvati nego i pripadnici drugih naroda koji su u našoj zemlji ili u svijetu (a služe se našim jezikom i pravopisom). Hrvatski pravopis u duhu toga i takvog književnog jezika i danas obilježava dvoje, a to je **1.** da je to pravopis za Hrvate (hrvatski pravopis Hrvata), **2.** da je to pravopis svih onih Hrvata koji ne žive u Hrvatskoj. Hrvatski pravopis u Hrvatskoj jednak je svim pojedincima ili skupinama, kao i u svijetu bilo kome ko se tim jezikom služi.

LITERATURA

Babić, Finka, Moguš, (1995). *Hrvatski pravopis*, Zagreb: Školska knjiga.

Bičanić, Frančić, Hudeček, Mihaljević, (2013). *Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika*, Zagreb : Croatica.

Ćužić, T., (2015). *Pravopisna norma*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada

Wikipedija na adresi https://hr.wikipedia.org/wiki/Korijenski_pravopis (8.9.2018.)

KRATKA BIOGRAFSKA BILJEŠKA

Moje ime je Petra Bošnjak. Rođena sam u Zagrebu 15.04. 1994. godine. Živim u Zagrebu, te sam ovdje završila osnovnu i srednju školu. Osnovnu školu Borovje završila sam 2009. godine, nakon toga upisujem 3. gimnaziju i završavam je 2013. godine. Dvije godine kasnije upisujem Učiteljski fakultet u Zagrebu, odsjek Čakovec, smjer Rani i predškolski odgoj i obrazovanje.

U obitelji imam mamu i sestru koje su isto tako odgajateljice te sam sa velikom ljubavlju i zanimanjem krenula njihovim stopama. Sve svoje fakultetske obaveze sam usvojila bez puno prepreka, puno sam naučila, ali ću nastaviti učiti kroz ovaj posao.

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Ja, Petra Bošnjak izjavljujem da sam ovaj završni rad na temu *Povijest hrvatskog pravopisa* napisala samostalno, uz pomoć svog mentora i potrebite literature. Na temelju znanja kojeg sam stekla kroz svoje fakultetsko obrazovanje.

Potpis:
